

Píše Veronika Faktorová

(E*forum, 03. 10. 2024)

Německy psané zápisky industriální učitelky a vzorné hospodyně **Anny Gablerové** (1830–1903), jež byly náhodně objeveny při aukci a následně v překladu Vlasty Reittererové vydány nakladatelstvím Kodudek pod názvem ***Nepíšu to pro nikoho, jen pro sebe. Deník Anny Gablerové z let 1838-1903***, jsou četbou přímočaře konfrontující čtenáře s limity ženské emancipace 19. století. Text dokládá, nakolik byl tento proces v dobové společnosti určován muži a nakolik byl i sociálně inkluzivní až elitářský. Vztahoval se prakticky jen na ženy středostavovského postavení, jež na něm nadto získávaly podíl jen za podmínky, že akceptovaly nabízené role i vymezené pole působnosti. Čeští liberálové – mezi něž patřil i Annin manžel, ředitel první Vyšší dívčí školy v Praze a politik Vilém Gabler – sice sdíleli přesvědčení o tom, že ženy mají být vzdělané a společensky (tj. vlastenecky) angažované, jejich vzestup se však v žádném ohledu nesměl ocitat v konfliktu s „přirozenou“ povahou ženy a jejím životním posláním, jímž byla přednostně starost o domácnost a rodinu.

Anna Gablerová tento genderově podmíněný nárok zcela přejímá, deklaruje jej snad na každé stránce svých deníků, a vybízí k němu dokonce i ostatní ženy, na něž prostřednictvím svých žaček apeluje: „budte rozumnými matkami svých rodin, vychovávejte rozumné dcery, důstojné Češky! Buďte vzorem všeho dobrého a ušlechtilého a každá z vás udělá pro zušlechtění lidstva víc, než dokáže 100 mužů“ (s. 102). Středobodem jejího života je její manžel, k němuž se mnohdy až adorativně vztahuje, a její jediná, postupně dospívající dcera. V tomto ohledu nijak nevybočuje z dobového uvažování řady svých souputnic. Instrukce být pečlivou matkou a angažovanou vlastenkou se v obrozenských kruzích ujala již na počátku čtyřicátých let, v době Annina dospívání. Tehdy řada předních mužů programově vyzvala své ženské protějšky, aby se aktivně zapojily do projektu jazykově české kultury a procesu národní emancipace. Současně jim i nabídli vzory, jež mohly následovat. Kupříkladu ve výzvách k realizaci ryze ženského básnického almanachu, jenž skutečně vyšel pod názvem *Pomněnky*, se objevuje jméno Klementyny Hoffmanové, polské spisovatelky a propagátorky tzv. „katechismu dívčí výchovy“, jehož podstatou byl důraz na osvojování praktických znalostí a dovedností prospívajících vedení domácnosti a péči o rodinu. Respekt k patriarchální autoritě přitom Hoffmannová spojila s národním závazkem. Ženy měly podle ní působit souběžně jako garantky sociální i národní soudržnosti, již měly pěstovat jak v soukromí, tak ve veřejném prostoru.

Z dnešní perspektivy může být překvapivé, že s touto definicí ženské role souzněly i ženy samotné, a to ve svých denících, dopisech či pamětech, které stejně jako zápisky Gablerové nebyly psány „pro nikoho, jen pro sebe“, resp. byly součástí pouze důvěrné

komunikace. Ochota akceptovat závazné genderové normy a absence subverzivního postoje vůči panujícímu společenskému řádu je nicméně v dobových ženských ego-dokumentech, nebo chceme-li autentické literatuře, zcela obvyklým jevem. Paralelním dokladem tu mohou být například vzpomínky a dopisy Anny Čelakovské Rajske, již s Gablerovou spojuje kromě jiného i dětství poznamenané rodinnými tragédiemi či volba učitelké profese. Obě autorky se shodují v řadě motivů, přednostně však budují stereotyp uvědomělé vlastenky a oddané pečovatelky a nerozdílně se tak podílejí na jeho společenském etablování i kulturní reprodukci. A pokud tak nečiní, jsou deprivovány. Nakolik trápilo Annu Rajske, zda je vůbec schopná naplnit společenskou i národní povinnost „postarat se“ o ovdovělého Čelakovského, je všeobecně známo. Avšak i pro Annu Gablerovou je úloha řádné hospodyně a matky závazkem – nemůže-li mu dostát, cítí se nedokonalou, prožívá „peklo vědomí“, že tu „není pro nikoho, jen pro smrt“ (s. 53).

Co činí zápisky Anny Gablerové obzvláště poutavými a ne zcela typickými, je skutečnost, že popsaná sebe prezentace má zjevné trhliny. Generuje totiž hluboké napětí mezi ustanovenou rolí a vlastními potřebami a touhami. Mezi řádky vnímáme, že zajišťování provozu „naší uspořádané milé domácnosti“ a obětavá péče o rodinu jsou nezřídka vysilující a často i neúspěšnou životní misí, pro niž musí Anna Gablerová zas a znova sbírat odvalu. „Být manželkou a matkou“, a tím dosáhnout „ideálu pozemské blaženosti“ (s. 77) je pro ni náročné, a to nejen kvůli vnějším okolnostem, kdy klid domácnosti narušují neustále se opakující choroby členů rodiny, dražota či politická kariéra manžela (Gabler byl od roku 1879 říšským poslancem, pročež musel dlouhodobě pobývat ve Vídni a v „milé domácnosti“ se vyskytoval jen sporadicky). Je zde i vnitřní napětí, jež Annu Gablerovou rozlamuje mezi povinností manželky a matky a touhou po vlastní realizaci. Anna Gablerová se navzdory všem předpokladům stane učitelkou, osamostatní se a tuto možnost rozhodovat sama o sobě nechce ztratit ani v manželství. V zápiscích cítíme její zoufalství, například když si uvědomí, že sňatkem s Gablerem pozbude možnosti pokračovat v učitelské profesi, úpěnlivě prosí: „neberte mi mou školu!“ (s. 101). Ale kdo ji uslyší, ke komu se dovolá, zvláště ocitla-li se sňatkem v situaci, „kdy muži rokují“ a ona „se z toho jen vroucně těší“? (s. 148). Raději přijímá svůj úděl – „Vilém si (přece) zaslouží veškeré myslitelné oběti“ (s. 102). Na Anně Gablerové je však sympatické, že její podrobení není rezignací; záhy se, tak jako později ještě mnohokrát, dokáže vzepřít legislativnímu i společenskému „předpisu“. V tomto případě si ve své nové domácnosti zřídí soukromou školu, v níž pak více než desítku let vychovává svěřenkyně přijaté na byt, stravu a ke vzdělání (tuto praxi provozuje, dokud městská rada nezakáže Gablerovi užívat školní byt k výdělečné činnosti).

Ačkoliv pisatelka nesčetněkrát trvá na tom, že její zápisky nepřesahují osobní sféru, s odstupem více než sto padesáti let se stávají unikátní výpovědí o každodenním životě i mentálním obzoru pražských měšťanských elit druhé poloviny 19. století, zvláště pak jejich ženských příslušnic. Zápisky Anny Gablerové zčásti zobrazují i „velké dějiny“, zejména v jejich poslední třetině přibývá rozsáhlejších komentářů k významným historickým událostem a zlomům. Politické přesvědčení Anny Gablerové, pokud jej

projevuje, je pak zcela v souladu s názory jejího manžela, člena Národní (staročeské) strany – kritizuje Omladinu, obává se šíření anarchismu, nerozumí protestům dělníků apod. Ač byla vychována v německém jazyce, a ještě jako učitelka pražské dívčí školy musela každý čtvrtek docházet k doktoru Krausovi na lekce češtiny, podporuje ve svých německy vedených zápisech všechny vlastenecké podniky (účastní se například odhalení pamětní desky a pomníku Karla Havlíčka, mimojiné blízkého přítele jejího manžela z dob studií, stává se členkou, byť nijak aktivní, všech českých ženských spolků apod.). Její průhled do světa „veřejnosti“ je ovšem důsledně podáván z pozice ženy uzavřené mezi stěnami vlastní domácnosti, jejíž reálný životní i duševní prostor je vymezen triádou Kinder – Küche – Kirche (kostel přitom v případě Gablerové doplňuje její domácí škola). Možná i proto budí politické nebo kulturní události její zájem de facto jen omezeně a mnohem soustředěněji líčí různé katastrofy. Povodně, požáry, závaly horníků v dole, epidemie apod. jsou totiž faktorem, jenž znepokojivě ohrožuje pisatelčin ideál – klidnou a šťastnou domácnost. Z dnešní perspektivy se tato utkvělá pozornost může jevit snad až jako zvláštní obsese, je však spíše dokladem toho, že pro ženu 19. století coby výhradní pečovatelku o své nejbližší byla smrt a utrpení zcela běžnou a bezprostřední záležitostí, jejíž břímě si v době moderních léčebných postupů a možností medikace patrně jen stěží dokážeme představit.

Jazykově-stylistická rovina zápisků, jejichž úvodní část má podobu pamětí, následná většina pak kontinuálních deníkových záznamů, není nijak sofistikovaná. Anna Gablerová píše lakonicky, prostě, mnohdy až stereotypně (pravidelně monitoruje kupříkladu počasí nebo již zmíněné choroby členů rodiny). Překvapivě (z hlediska současných germanobohemistických výzkumů naopak příznačně) může působit její preference němčiny – přece jde o deník manželky exponovaného českého vlastence. V denících se sice vyskytuje i několik českých zápisů z pozdějších období, svědčí však zcela zřetelně o tom, že pisatelka si v daném jazyce nebyla pravopisně ani stylisticky vůbec jistá. Znatelně se tím pádem rozchází s dobovou autorskou praxí; jak lze dobře vysledovat z prací Mileny Lenderové, ženy v nacionálně orientovaných středostavovských rodinách volily ve druhé polovině 19. století ve svých soukromých zápisech již povětšinou češtinu, byť s ní mnohdy těžce zápasily. Užívaný jazyk jako by tu získával i další rozměr – stává se příznakem jisté sevřenosti pisatelky v soukromé sféře. Čeština byla totiž v zápisech jejích vrstevnic manifestačním aktem působícím navenek, přihlašovaly se jím k určité jazykově definované národní identitě. To se ovšem u Gablerové neděje.

Budeme-li uvažovat o literárním potenciálu předložených textů, lze konstatovat, že vyplývají spíše z významů, které v současnosti mohou vzbuzovat. Editorka knihy Vlasta Reittererová nicméně dbala i na to, aby čtenář porozuměl historickému kontextu deníků a vybavila je podnětnou předmluvou, podrobným komentářem i mnoha dokumenty, které jednak doplňují biografii Anny Gablerové a jejího manžela i jejich aktivity, jednak upřesňují obraz doby. Typografická podoba knihy vhodně odlišuje vlastní pisatelčiny záznamy od vložených novinových výstřižků, oficiálních dokumentů i soukromých písemností. Gablerová včlenila do svých deníků také několik dopisů, z nichž největší pozornost na sebe strhává dceřin list na rozloučenou, tvořící až

šokující epilog „klidné domácnosti“, o niž Gablerová celý život podle svých slov usilovala. Kolážovitá podoba deníků Anny Gablerové, v nichž se prolínají soukromé promluvy různých osob s oficiálními dokumenty a obrazovými doklady, buduje zvláštní narativní strukturu, v jejímž důsledku přestáváme předložené zápisky vnímat jako pouhé dokumenty a čteme je jako trýznivý historicko-psychologický román, jehož hlavní postavou je žena obětující se pro ostatní.

Nepíšu to pro nikoho, jen pro sebe. Deník Anny Gablerové z let 1838-1903. Překlad, předmluva, koncepce přílohy, doprovodné texty a poznámky Vlasta Reittererová. Praha: Kodudek, 2023, 385 s.

www.ipsl.cz